
KONCENTRACIJSKI
TABORIŠČI ŠT. VID
NAD LJUBLJANO
IN ŠKOFJA LOKA

Milko Mikola

KONCENTRACIJSKO TABORIŠČE ŠT. VIDU NAD LJUBLJANO

Eno največjih taborišč za zajete vojaške osebe v Sloveniji je OZNA ustanovila v Štu. Vidu nad Ljubljano, v tamkajšnjih Škofovih zavodih (Zavod sv. Stanislava). Tudi tam je taborišče obstajalo že med vojno. Nemške okupacijske oblasti so Škofove zavode kot cerkveno premoženje zaplenile in maja 1941 v njih ustanovile zbirno taborišče za Slovence z območja Gorenjske in Mežiške doline, ki so jih nameravale izgnati v Srbijo, na Hrvaško in v Bosno.¹ Do 20. junija 1941 so nacisti vanj internirali že kakih 800 oseb, predvidenih za izgon v t. i. prvem valu.² To nacistično zbirno taborišče je obstajalo še leta 1942, ko so ga preselili v Goričane, v poslopje Zavoda sv. Stanislava pa so namestili ustanovo za politično vzgojo mladine. Takoj po končani vojni je Škofove zavode prevzela OZNA in jih spremenila v svoje taborišče. Njegovi prvi interniranci so bili nemški in italijanski vojni ujetniki. Dvanajstega maja 1945 se je v njem nahajalo 800 nemških in 397 italijanskih vojnih ujetnikov.³ Njim so se nato najprej pridružili domobranci in slovenski civilisti, ki so jih jugoslovanske enote zajele že med umikom na avstrijsko Koroško, in tisti domobranci, ki so ostali doma in so se sami prijaviili oblastem. Posebno kategorijo internirancev v šentviškem taborišču so predstavljali domobranski ranjenci, invalidi in bolniki, ki so jih tja prepeljali iz zajetih sanitetnih vlakov ali pa iz bolnic, kjer so se zdravili.⁴

Množičen prihod novih internirancev v šentviško taborišče pa se je začel potem, ko so se britanske vojaške oblasti na avstrijskem Koroškem odločile, da vse zajete pripadnike vojaških formacij iz Jugoslavije ter civiliste, ki so se nahajali v taborišču pri Vetrinju, izročijo jugoslovanskim vojaškim oblastem. Med 18. in 23. majem so tako Britanci jugoslovanski vojski izročili okrog 13.000 Hrvatov, od tega približno 3.000 civilistov, v naslednjih treh dneh pa še skupaj okrog 4.000 pripadnikov Srbskega dobrovoljskega korpusa ter nekaj nedičevcev in črnogorskih četnikov.⁵ Transporti pripadnikov Slovenskega domobranstva in slovenskih civilnih beguncev z avstrijske Koroške so se pričeli 27. maja.⁶ Na pot sta vsak dan praviloma odšla dva transporta. Tisti transporti, ki so bili namenjeni proti Jesenicam in naprej proti Radovljici in Kranju, so krenili z železniške postaje Maria Elend in Rosental (Podgorje v Rožu), tisti transporti, ki so bili namenjeni za Celje (taborišče Teharje), so krenili iz Pliberka preko Dravograda; le zadnji transport za Celje je izjemoma 31. maja peljal preko Maribora. Domobranci, ki so jih s transporti po železnici poslali preko Podrožce in Jesenic, niso pripeljali direktno do Ljubljane, ampak so jih najprej internirali v taborišče v *Kranju*, ki je predstavljalo nekakšno *prehodno taborišče*. Najmanj eden od transportov z domobranci pa se je že prej ustavil v *Radovljici*. Med tistimi, ki so bili v tem transportu, je bil tudi mladoletni domobranec Jože Kočar, ki je v svojem dnevniku zapisal, da so v Radovljico prispeli 31. maja.⁷ Po njegovi oceni je bilo s tem transportom poslanih okrog 300 domobrancev. V Radovljici so jih odgnali v barake na robu mesta (proti Lescam) in jih popisali. V tamkajšnjem prehodnem taborišču so ostali do 3. junija, ko so jih, kot navaja Kočar, odvedli na kolodvor in jih z vlakom odpeljali v taborišče v Kranju.

1. Podatki o nacističnem zbirnem taborišču za slovenske izgnance v Škofovih zavodih v Štu. Vidu nad Ljubljano so navedeni v delu Toneta Ferenca Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941-1945, Založba Obzorja Maribor, Maribor 1968.

2. Tone Ferenc, navedeno delo, str. 208.

3. Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946., Dokumenti, drugo izdanje, Slavonski Brod 2005, dokument št. 70, str. 198 in 200.

4. Brez milosti, ranjeni, invalidni in bolni povojni ujetniki na Slovenskem, uredil Lovro Šturm, Nova revija, Ljubljana 2000.

5. Boris Mlakar, Slovensko domobranstvo 1943-1945, Ustanovitev, organizacija, idejno ozadje, Slovenska Matica v Ljubljani, 2003, str. 507.

6. Prav tam.

7. Faksimile dnevnika Jožefa Kočarja je objavljen v tej publikaciji pod zap. št.

Glavni, če ne celo edini razlog za to, da so z avstrijske Koroške vrnjene domobrance najprej zaprli v začasnih taboriščih v Kranju in Radovljici, gre iskati v dejstvu, da v šentviškem taborišču tedaj zanje enostavno (še) ni bilo prostora. V tistem času so se namreč v njem še nahajali pripadniki raznih vojaških formacij iz drugih delov Jugoslavije, ki so jih Britanci prve vrnili v Jugoslavijo oziroma Slovenijo. Šele potem, ko so te odpeljali na morišča, se je šentviško taborišče toliko izpraznilo, da je lahko sprejelo tudi z avstrijske Koroške vrnjene domobrance in civiliste. Iz prehodnega taborišča v Kranju so domobrance v začetku junija peš odgnali v taborišče v Šentvidu nad Ljubljano. Kasneje so v šentviško taborišče premestili tudi mladoletne domobrance iz taborišča v Škofji Loki, ki so bili uvrščeni v skupino A. Po navedbah več pričevalcev se je to zgodilo 15. junija, torej tedaj, ko je bila glavna morija internirancev iz šentviškega taborišča že mimo.

Šentviško taborišče je bilo po mnenju Alberta Svetine, namestnika generala OZNE za Slovenijo Ivana Mačka - Matije, največje oznovsko taborišče v Sloveniji, zanj pa je bil kot oficir OZNE odgovoren Nace Majcen.⁸ Ker dokumentov OZNE, ki je to taborišče ustanovila in upravljala, nimamo na razpolago, ni mogoče navesti niti približnega števila njegovih internirancev. Vse ocene o tem temeljijo izključno na presoji preživelih internirancev, zato so lahko samo približne. V zborniku Slovenija 1941-1948-1952, Tudi mi smo umrli za domovino, ki ga je leta 2000 izdalo Društvo za ureditev zamolčanih grobov, se na strani 166 navaja, da naj bi skozi šentviško koncentracijsko taborišče šlo 35.000 mož, žena in otrok, amnestijo pa da je dočakalo od 700 do 800 internirancev.

Šentviško taborišče je uradno imelo status ujetniškega taborišča, kar se vidi iz ohranjenega potrdila o izpustu interniranca iz tega taborišča. Na njegovi levi strani zgoraj je namreč zapisano: *Komanda taborišča vojnih ujetnikov Št. Vid nad Ljubljano*. Vendar je tudi šentviško taborišče, enako kot teharsko, zaradi postopanja z interniranci dejansko predstavljalo *koncentracijsko uničevalno taborišče*. Enako je veljalo tudi za taborišče v Škofji Loki. Status vojnih ujetnikov so v njem uživali samo nemški in italijanski vojaki; ostalim internirancem tega statusa niso priznavali in so jih skoraj vse brez vsakega predhodnega sodnega postopka pomorili. Preden so jih odpeljali v Kočevski Rog in na druga morišča, so z njimi postopali skrajno surovo. Bivši domobranec Franc Perme početje z interniranci v šentviškem taborišču, ki mu je bil sam priča, takole opisuje: »Med tam ležeče ljudi so prišli partizani na konjih. Kaj so počeli s temi jetniki, ne bom opisoval, ker papir ne prenese. Slišali so se samo kriki "pa zašto si me majko rodila" in podobno.⁹ Tudi pričevanja preživelih domobrancev iz taborišča v Škofji Loki kažejo, da so tudi v tem taborišču internirance pretepali in drugače mučili. Interniranec Ivan Kokalj npr. opisuje, kako so jih v škofovskem gradu, kjer so bili zaprti, zasliševali in pretepali, še posebno v bunkerju, ki je bil v okroglem stolpu gradu. »Jetnike so pretepali z bikovkami, deskami, s stoli /.../ Nekatero komunistke so se nad jetniki izživljale tako, da so jih prisilile, da so se morali med seboj pretepati in klofutati.«¹⁰

Sicer pa je postopek z domobranci v obeh teh dveh taboriščih potekal povsem enako kot v teharskem taborišču. Tudi tu so jih vse najprej na kratko zaslišali. Od njih so zahtevali predvsem osebne podatke in podatke o tem, v kateri enoti domobranske vojske so bili, kakšen čin so imeli ter kdaj so vstopili v domobransko vojsko. Na podlagi teh podatkov so jih - tako kot v teharskem taborišču - razvrstili v skupine A, B in C. Kriterija za razvrstitev v posamezno skupino sta bila starost in datum vstopa v domobransko vojsko. Vsi domobranci iz skupine C in večji del domobrancev iz skupine B je končala na moriščih. Domobrance so konec maja in v začetku junija ponoči z vlaki vozili v Kočevje, kjer so jih namestili v Marijanišču, gimnaziji ali v barakah. Od tam so jih s tovornjaki odpeljali v notranjost kočevskih gozdov k breznom in jamam, kjer so jih pomorili. Že omenjeni Albert Svetina, ki je kot visok oficir OZNE za Slovenijo

8. Albert Svetina, *Od osvobodilnega boja do banditizma*, Pričevanje Alberta Svetine, Nova obzorja, d.o.o., Ljubljana 2004, str. 212.

9. Faksimile pričevanja Franca Permeta je objavljen v tej publikaciji pod zap. št.

10. Arhiv Ministrstva za pravosodje, Komisija za izvajanje zakona o popravni krivic, spis št. 714-01-1360/2004.

koncentracijsko taborišče v Šentvidu nad Ljubljano sam osebno večkrat obiskal, je o tem zapisal: »Poseben bataljon knojevcev je zapornike iz Šentvida vozil na začasno tovorno postajo pri Remizi v Dravljah, kjer so jih nalagali na železniške vagonne in jih nato vozili na morišča v Kočevski Rog. Tega najprej nisem vedel, ker v Kočevje nisem hodil. Potem ko smo zaradi poskusa pobega dveh Nemcev zaslišali nekaj stražarjev, pa mi je stvar postala jasna. Mlad skojevec je na straži zaspal, Nemca pa sta to izkoristila in ušla. Stražarji so se pri tem izgovarjali, da že dolgo niso spali, ker ponoči spremljajo Transporte ujetnikov iz Šentvida proti Kočevju /.../«. ¹¹

Vsaj nekateri domobranci so nedvomno slutili, kakšna strašna usoda jih čaka. To dokazujeta zapisa na dveh ohranjenih lističih, ki sta jih med vožnjo proti Kočevju skozi režo v vagonu v bližini svojih vasi odvrгла domobranca Ivan Žužek in Anton Mehle.

»Dragi starši!

To Vam pišem v vlaku, pa se še ne vidi, na žalostni vožnji, ko bi vi vedeli, koliko trpim od žeje in od lakote. Kam grem ne vem in Bog ve če se vidimo še kdaj. Denar je pri Jožetu in ostalo za ljudi da me ne bojo kleli, če me več ne bo. Tudi Prelesnik je in Matičkov Štefan. Vas poljublja

Vaš Ivan

Zbogom.« ¹²

»Draga ženka in hčerke!

Vozim se mimo Vas. Boli srce ker Vas nemorem obiskati. Bodite zdrave in spominjajte se vašega ljubečega in po nedolžnem terpečega Moža in očeta. Potrudite se, da se izpriča moja nedolžnost.« ¹³

Velika večina internirancev iz šentviškega taborišča je končala na moriščih v gozdovih v Kočevskem Rogu. Za morišča je OZNA v kočevskih gozdovih izbrala tamkajšnja kraška brezna in jame. Največja doslej odkrita morišča predstavljajo brezno pod Krenom (tu naj bi bili pomorjeni Srbi), jama pod Macesnovo gorico, Dvojno brezno pri Cink križu in jama na Rugarških klancih. ¹⁴ Po mnenju nekaterih je bilo največ slovenskih domobrancev pomorjenih v breznu Ušiva jama, ki pa ga doslej še niso odkrili. Večje število internirancev iz taborišč v Šentvidu nad Ljubljano in v Škofji Loki pa so pomorili na posameznih bližnjih lokacijah. Tako so npr. lažje ranjence iz Škofovih zavodov s kamioni 22. ali 23. maja pripeljali do Brezarjevega brezna v Podutiku in jih tam pomorili. ¹⁵ Iz taborišča v Škofji Loki so internirance vodili na morišča v Poljanski dolini, določeno število pa so jih pomorili v okolici Škofje Loke. Na tem območju je več morišč, kot npr. pod Lovrenško goro, pri vaseh Bodovlje in Pevno ter v Crngrobu. ¹⁶ V Crngrobu so pomorili voditelje Nezavisne države Hrvatske (NDH), tudi njihove žene in otroke. ¹⁷

Od domobrancev so to morijo preživeli samo mladoletni (letniki 1927 in 1928), ki so jih uvrstili v skupino A. Večini teh so prizanesli in jim je julija 1945 sodilo Vojaško sodišče Ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani. Sojenje je potekalo v šentviškem taborišču, vojaško sodišče pa jih je obsojalo na prisilno delo z omejitvijo svobode in na izgubo državljanskih pravic ter vojaških časti za določeno obdobje. Po proglatitvi amnestije 3. avgusta 1945 so preživele - večinoma mladoletne - domobrance iz šentviškega taborišča izpustili. Mnoge med njimi je nato doletela enaka usoda, kot je doletela posamezne preživele domobrance iz

11. Albert Svetina, navedeno delo, str. 213.

12. Faksimile lističa, ki ga je napisal in z vlaka odvrigel domobranec Ivan Žužek, je objavljen v zborniku Brez milosti, Ranjeni, invalidni in bolni povojni ujetniki na Slovenskem, uredil: dr. Lovro Šturm, Nova revija, Ljubljana 2000, str. 262.

13. Faksimile lističa, ki ga je napisal in z vlaka odvrigel domobranec Anton Mehle, hrani arhiv Ministrstva za pravosodje, Komisija za izvajanje zakona o popravil krivic, spis št. 714-01-210/1998.

14. Boris Mlakar, navedeno delo, str. 519.

15. Zbornik Slovenija 1941-1948-1952, Tudi mi smo umrli za domovino, Zamolčani grobovi in njihove žrtve, Društvo za ureditev zamolčanih grobov, Ljubljana – Grosuplje 2000, str. 169.

16. Boris Mlakar, navedeno delo, str. 517.

17. Prav tam.

teharskega taborišča. Po izstopu iz vlaka na domači železniški so nekatere med potjo do doma na skrivnih krajih pričakali domači aktivisti ali bivši terenci ter jih umorili.

* * *

Povedali smo že, da so bili med interniranci v šentviškem taborišču tudi številni civilisti. Večinoma so to bili begunci, ki so jih v Jugoslavijo/Slovenijo z avstrijske Koroške vrnile britanske vojaške zasedbene oblasti. Med 18. in 23. majem so Britanci jugoslovanski vojski izročili približno 3.000 hrvaških, 27. maja pa še okrog 600 slovenskih civilistov.¹⁸ Vse hrvaške civiliste so poslali v šentviško taborišče, slovenske civiliste pa delno v šentviško, delno pa v teharsko taborišče. Poleg hrvaških in slovenskih civilistov so bili v šentviškem taborišču celo banatski Nemci. Nekdanji oznovec Albert Svetina se spominja, da so ti zaradi svojega premoženja, ki so ga na vozovih s konjsko vprego pripeljali s seboj, med vsemi civilisti najbolj izstopali.¹⁹ Ti so bili, kot pripoveduje Svetina, zajeti skupaj s svojimi lepimi konji in vozovi, na katerih so bili naloženi zaboji, v katerih so bile dragocene in prekrasne perzijske preproge, zlato, ure, prstani, denar in drugo.²⁰ Vse to so jim pobrali, naložili na tovarne avtomobile in odpeljali v Slavijo h generalu OZNE Ivanu Mačku-Matiji.²¹

Iz pričevanj preživelih internirancev šentviškega taborišča smemo sklepati, da so tudi v tem taborišču - tako kot v teharskem - večino tam interniranih civilistov pomorili. Prizanesli niso niti ženskam. Že omenjeni Franc Perme v svojem pričevanju navaja, da so nekaj žensk pobili še avgusta, torej po že objavljeni amnestiji, in to kar v taborišču, ter jih zakopali za pokopališčem.²² Preživelim civilistom v šentviškem taborišču je - tako kot mladoletnim domobrancem - julija sodilo Vojaško sodišče Ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani, ki je nekaterim med njimi izreklo smrtno kazen. Eden teh je bil npr. Alojzij Zakrajšek iz Škrlavice pri Velikih Laščah, ki ga je (zaradi domnevnega sodelovanja z okupatorjem) Vojaško sodišče Ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani na procesu 24. julija 1945 v šentviškem taborišču obsodilo na smrtno kazen z ustrelitvijo.²³ Takšno njegovo odločitev pa je Vrhovno sodišče DFJ 24. septembra 1945 razveljavilo in na smrt obsojenega Alojza Zakrajška obtožbe oprostilo.²⁴ Vendar je bilo že prepozno, ker si je omenjeni pred tem 24. avgusta v šentviškem taborišču sam vzel življenje.²⁵ Iz obupa nad izrečeno smrtno kaznijo je namreč skočil iz drugega nadstropja zgradbe Zavoda sv. Stanislava, v kateri je bil zaprt.²⁶

Po pričevanjih preživelih internirancev so se v šentviškem in škofjeloškem taborišču skupaj s civilisti nahajali tudi otroci. Kako so z otroki postopali v koncentracijskem taborišču Teharje in nato v taborišču na Petričku, je opisano v knjigi Ivana Otta Ukradeno otroštvo in v tej publikaciji objavljenih pričevanjih »teharskih sirot«. O usodi otrok v šentviškem in škofjeloškem taborišču pa ne vemo skoraj ničesar. Preživeli interniranec šentviškega taborišča Franc Perme se spominja, da so bile družine z otroki v drugem nadstropju in da so cele noči poslušali jok otrok, kar jih je vse zelo prizadelo.²⁷ Isti pričevalec tudi pove, da se je takrat, ko so 4., 5. in 6. junija domobranci iz taborišča odvedli na vlake za Kočevski Rog, »tudi prekinil jok otrok iz drugega nadstropja«, kar bi po njegovem mnenju lahko pomenilo, da so tedaj odpeljali tudi otroke in jih pomorili. Domneva, da so jih pomorili in zmetali v brezno pod Rugarjevim klancem v Kočevskem Rogu. To svojo domnevo Perme utemeljuje s tem, da so leta 1989 pri iskanju brezen in pri postavljanju majhnih križev ob breznu pod Rugarjevim klancu našli otroški sandal. Da so bili tudi v škofjeloškem taborišču

18. Boris Mlakar, navedeno delo, str. 507.

19. Albert Svetina, navedeno delo, str. 213.

20. Prav tam.

21. Prav tam.

22. Faksimile pričevanja Franca Permeta je objavljeno v tej publikaciji pod zap. št. 17.

23. Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 522, Vojaško sodišče Ljubljanskega vojnega področja v Ljubljani, I. Sod 820/45.

24. Prav tam.

25. Prav tam.

26. Prav tam.

27. Faksimile pričevanja Franca Permeta je objavljen v tej publikaciji pod zap. št. 17.

zaprti otroci, zvezo iz pričevanja Antona Goloba iz Ljubljane, ki je bil kot 9-letni otrok tam zaprt skupaj s svojo materjo in očetom.²⁸ Imenovani v svojem pričevanju navaja, da so bili v enem traktu škofjeloškega gradu zaprti vojaški ujetniki, v drugem pa matere z otroki. Po nekaj dneh so otroke zbrali in jih z manjšim kamionom odpeljali proti Ljubljani. Ker so se otroci, potem ko so jih ločili od staršev, jokali, jih je eden od spremljevalcev tolažil, naj ne jokajo, ker gredo na šolanje v Rusijo. Kaj se je zgodilo s temi otroki, Anton Golob ne ve, saj mu je med vožnjo pri »Remizi« uspelo skočiti s kamiona in se rešiti, in z njimi ni delil usode, ki so jim jo namenili. Tako usoda otrok iz šentviškega taborišča še vedno ostaja nepojasnjena.

28. Faksimile pričevanje Antona Goloba je objavljen v tej publikaciji pod zap. št. 6.

